

УДК 393.141

СУТНІСТЬ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС РЕВІЗІЙ Й ПЕРЕВІРОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дмитро КУРИЛЕНКО,
аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article investigates the concepts of audit and inspection as a means of obtaining evidence in criminal proceedings. The content, objects, subjects, final documents, organizational and legal basis evidential significance audits and inspections appointed investigator or prosecutor in the investigation of crimes are discussed. The suggestions for the improvement of procedural legislation governing the appointment of audits, inspections, and obtaining their results. The necessity of consolidation in the Criminal Procedure Code such subjects as auditor, the person conducting the inspection, their rights, duties, responsibilities.

Key words: audit, check, criminal procedure, subject, object, probative value, procedural status, inspector, inspectors, rights, duties, responsibilities.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню понять «ревiзiя» i «перевiрка» як засобiв одержання доказiв у кримiнальному процесi. Розглянуто змiст, предмет, об'єкти, суб'єкти, підсумковi документи, організаційні й правові основи, доказове значення ревiзiй i перевiрок, які призначаються слідчим або прокурором при розслідуванні злочинiв. Внесені пропозиції щодо удосконалення процесуального законодавства, яке регулює призначення ревiзiй, перевiрок i одержання їх результатiв. Показана необхідність закріплення у кримiнальному процесуальному кодексі таких суб'єктiв, як ревiзор, особа, яка проводить перевiрку, їх прав, обов'язкiв, відповідальности.

Ключові слова: ревiзiя, перевiрка, кримiнальний процес, предмет, об'єкт, доказове значення, процесуальний статус, ревiзор, перевiряючий, права, обов'язки, відповідальність.

Постановка проблеми. Ревiзiї та перевiрки являють собою окремий випадок використання спеціальних знань у діяльності з розслідування злочинiв. Необхідність у провадженні ревiзiй i перевiрок найчастіше виникає при розслідуванні злочинiв у сфері економіки (злочинні ухилення від сплати податкiв, митних платежiв, легалізації (відмивання) грошових коштів, привласненні або розтраті чужого майна та ін.), злочинних порушень правил техніки безпеки, протипожежних, санітарно-епідеміологічних правил та ін. Ревiзiї та перевiрки відносяться до засобiв, роль яких у збиранні кримiнально-релевантної інформації при розслідуванні злочинiв досі повно і чітко не визначена. Певні вказівки на можливість використання ревiзiй та перевiрок у кримiнально-процесуальному судочинстві містяться в ст. ст. 36, 40 Кримiнального процесуального кодексу України (далі – КПК), згідно з якими прокурор та слідчий при розслідуванні злочинiв мають право «призначати ревiзiї та перевiрки». Схожі норми містяться у КПК країн пострадянського простору. Вимагати проведення ревiзiй та перевiрок мають права слідчі Азербайджанської Республіки (ст. 85), Республіки Білорусь (ст. 103), Республіки Вірменія (ст. 55), Грузії (ст. 37), Республіки Казахстан (ст. 125), Киргизької Республіки (ст. 36), Республіки Молдова (ст. 57), Російської Федерації (ст. 144), Республіки Таджикистан (ст. 86), Туркменістану (ст. 133), Республіки Узбекистан (ст. 87). Незважаючи на те, що інститут провадження ревiзiй й перевiрок отримав закріплення у кримiнальному процесуальному законодавстві, багато питань реалізації такої форми спеціальних знань продовжують залишатися невирішеними. Одна з них пов'язана з відсутністю в КПК роз'яснення сутності ревiзiї та перевiрки, що обумовлює різне тлумачення науковцями та практиками цих понять.

Стан дослідження проблеми. Проблеми призначення, проведення ревiзiй, доказового значення їх результатiв

та процесуального статусу ревiзора у процесуальній та криміналістичній літературі розглядали В.І. Галушкін, В. Глібко, А.М. Гольдман, О.П. Гришина, В.Г. Дрейден, А. Євтушенко, Э.Ф. Мусін, Ю.К. Орлов, П.К. Пошюнас, Б.В. Романюк, Л.А. Сергєєв, В.В. Степанов, В.Г. Танасевич, В.В. Шадрін, К.В. Шадрін, Л.Г. Шапиро та інші вчені. Роль та значення перевiрок в літературі розглядалось лише в ракурсі розслідування різних видiв злочинiв. Проте більшість робіт висвітлюють в основному проблему розмежування ревiзiй й відомчих перевiрок від судових експертиз.

Метою статті є визначення правової сутності ревiзiй та перевiрок, результати проведення яких відображені у відповідних висновках та актах, використовуються в кримінальному провадженні як джерела доказів.

Виклад основного матеріалу. Ревiзія (від латинського *revisio* – перегляд) розглядається як форма контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності [1, с. 33]. Згідно із законодавством ревiзія здійснюється шляхом документальної і фактичної перевiрки певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактiв порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб [2, ст. 4]. Реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю покладена на Державну фінансову інспекцію України (далі – ДФІ) та її територіальні органи. Перевiрка визначається як форма контролю, що проводиться з метою встановлення фактичного стану дотримання законодавства, виконання завдань і прийнятих рішень [3, с. 619]. У фінансово-господарській діяльності перевiрка здійснюється відносно державних

закупівель і полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання підконтрольними установами законодавства про державні закупівлі [2, с. 5]. Таким чином, перевірка являє собою як самостійну форму фінансового контролю, так і допоміжну дію, що забезпечує здійснення контролю в рамках ревізії. Крім фінансово-господарської діяльності, перевіркам підлягають й інші види діяльності у різних галузях суспільства та виробництва. Залежно від сфери контролю перевірки можуть бути спрямовані на встановлення дотримання екологічного, санітарно-епідеміологічного, протипожежного та іншого законодавства. Перевірки проводяться органами Державної санітарно-епідеміологічної служби України (далі – ДСЕС), Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (далі – ДСГНПБ), Державної служби України надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) та інших відомств та служб. У деяких випадках відомчі перевірки іменуються «розслідуваннями» або «дослідженнями». Наприклад, ДСГНПБ проводить розслідування аварій і нещасних випадків, аналізуючи їх причини, проводить технічне розслідування обставин та причин виникнення аварій, пов'язаних з використанням газу в побуті та ін. [4, п. 4]. Внаслідок пожеж на підприємствах, в установах, організаціях та рухомому складі залізничного транспорту організовується службове розслідування з метою встановлення причин їх виникнення [5, п. 1.2].

Розглянемо окремі сторони ревізій та перевірок як засобів отримання доказової інформації про подію злочину.

Об'єктами аналізу (дослідження) ревізій та перевірок є: а) службові документи; б) предмети; в) матеріальні комплекси; г) люди; д) тварини та рослини. До документів відносяться облікові, звітні, реєстраційні, фінансові та інші акти, накази організаційно-розпорядчого характеру, зв'язані із господарською, виробничою, адміністративною діяльністю підконтрольних установ. Предметами виступають обладнання, інструменти, сировина, готова продукція, товари, гроші та інші матеріальні цінності. Матеріальними комплексами, що підлягають перевірці, є приміщення, споруди, виробничі ділянки, системи безпеки, ділянки місцевості тощо. Живі особи досліджуються в ході розслідування нещасних випадків, внаслідок яких потерпілими були отримані травми, отруєння, інші ушкодження здоров'я. Тварини й рослини підлягають аналізу у випадку забруднення, отруєння шкідливими речовинами, іншого екологічного порушення навколишнього середовища.

Предмет ревізій та перевірок за аналогією із судовими експертизами можна поділити на загальний та конкретний. До загального предмету відносяться фактичні дані, що необхідно встановити під час контролю і які вказані в законодавчих та керівних відомчих нормативних актах. Конкретний предмет утворюють фактичні дані про стан дотримання або наявність порушень вимог законодавства, котрі необхідно встановити під час проведення ревізії та перевірки на певних об'єктах контролю. Наприклад, конкретний предмет ревізії відображається у програмі ревізії, яка складається у ході її підготовки [6, п. 7]. Під час розслідування злочинів конкретний предмет контрольних дій визначається у завданнях, що ставить слідчий, прокурор у постанові про проведення ревізії чи перевірки.

Змістом проведення ревізій та перевірок є процедура, яка за своєю суттю співпадає із дослідженням людей, документів або інших матеріальних об'єктів. Основними методами, що використовуються перевіряючими особами, є візуальне обстеження, обчислювання, співставлення, ви-

пробування, а в деяких випадках для встановлення властивостей речовин, матеріалів, товарів, стану об'єктів застосовуються лабораторні та інструментальні дослідження і випробування.

За організаційними ознаками контроль поділяють на плановий та позаплановий. Плановий здійснюється відповідно до попередньо розроблених і затверджених планів. Позаплановий відомчий контроль проводиться в строки, не передбачені затвердженим планом. Він здійснюється у зв'язку з нештатними обставинами, наслідком яких є негативні тенденції або за якими необхідно невідкладно прийняти адміністративне рішення, спрямоване на виправлення кризової ситуації. Крім того, позапланові ревізії та перевірки проводяться за зверненням правоохоронних органів, в яких містяться факти, що свідчать про порушення підконтрольними установами законів України, перевірку додержання яких віднесено законом до компетенції органів державного контролю [2, ст. 11; 7, п. 2.2].

Підстави проведення ревізій та перевірок поділяються на фактичні та правові. Фактичними підставами є необхідність реалізації відповідних планів, що складаються на певний термін (планові ревізії та перевірки), або наявність даних, з яких випливає необхідність проведення позапланових ревізій та перевірок як особливих форм контролю, пов'язаних із тим, що настала нестандартна ситуація: нещасний випадок, пожежа, епідемія та ін. (позапланова відомча ревізія, перевірка). Фактичними підставами для призначення ревізій під час кримінального провадження є дані, що свідчать про можливість встановлення певних злочинних дій в діяльності конкретних осіб. Правовими підставами проведення ревізій та перевірок є: а) накази, що видаються у відомствах й службах, які здійснюють контрольні функції; б) звернення правоохоронного органу – супровідний лист до постанови про призначення ревізії, перевірки, винесеної слідчим, прокурором, або письмове доручення, вимога, пропозиція керівника правоохоронного органу.

Суб'єктами проведення ревізій та перевірок є ревізори та перевіряючі особи. Суб'єкти контролю є обізнаними особами у фінансовій, економічній, господарській, протипожежній сферах, техніці безпеки та інших галузях знань, що застосовують під час ревізій та перевірок.

Документ, що складається за результатами проведення ревізій та перевірок, фіксує факт їх проведення та отриманні результати. Вказаний підсумковий документ у нормативах іменується як «акт» [2, ст. ст. 4, 5; 6, п. 35]; «акт ревізії» [6, п. 3], «акт перевірки» [8, п. 3.10; 9, п. 4.1; 11; 12, п. 3], «довідка» [8, п. 3.15; 9, п. 4.1], «акт проведення розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку (аварії), що стався (сталася)» [10, п. 14]. Як правило, акти перевірок мають уніфіковану форму бланків. До актів та довідок додаються матеріали, на підставі яких був оформлений підсумковий документ: первинна документація або завірені копії документів, які засвідчують відповідні факти; результати оглядів (обстежень) територій, будівель, споруд та приміщень, контрольного обміру виконаних робіт; дані проведених лабораторних досліджень, експертиз, випробувань; довідки за результатами зустрічної звірки; письмові пояснення посадових осіб та працівників об'єкта контролю, причетних до виявлених порушень та ін.

У зв'язку з викладеним привертають увагу недоліки законодавчої техніки. Невдало сформульовані положення ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК про витребування та отримання

«висновків ревізій та актів перевірок», а також п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК, згідно з яким до документів, як джерел доказів, належать «висновки ревізій та акти перевірок». Як впливає із вищенаведеного, після проведення ревізії складається «акт ревізії», результати перевірок можуть оформлюватися «актами» або «довідками», а до підсумкового документу долучаються додатки. Тому вважаємо, що в ст. ст. 93 та 99 КПК слід внести поправки й замінити «висновки ревізій» та «акти перевірок» на більш загальний термін – «матеріали ревізій та перевірок».

Доказове значення висновків ревізій та актів перевірок визначається тим, що вони згідно зі ст. 99 КПК віднесені законодавцем до таких джерел доказів, як «документи».

Правова природа ревізій та перевірок може бути розглянута на двох рівнях. Перший рівень визначає законність здійснення певної форми контролю, проведення його строго до вимог законів (підзаконних нормативів). Цей рівень характеризує ревізії та перевірки як спосіб державного (відомчого) контролю, що здійснюється з метою виконання завдань контрольно-ревізійної служби. Другий рівень визначає кримінально-процесуальний статус ревізій та перевірок, який характеризує їх як спосіб встановлення обставин кримінального правопорушення. Не викликає сумніву адміністративно-правовий статус ревізій та перевірок як форм контролю, що здійснюються до початку і поза межами кримінального провадження. Щодо процесуального статусу ревізій та перевірок, які проводяться під час досудового слідства, то в літературі (в основному щодо ревізій) існують протилежні думки, які можна об'єднати у три групи:

а) проведення ревізій – процесуальна дія. Л.Г. Шапиро [13, с. 137–138] та інші вчені вважають, що проведення ревізії у кримінальному судочинстві слід визнавати самостійною формою використання спеціальних знань, яка у випадку призначення слідчим, прокурором втрачає адміністративний характер і перевіряється із засобів господарського контролю в кримінально-процесуальну дію, тому що передбачена КПК. Більш того, Б.В. Романюк [14, с. 11–12] стверджує, що проведення ревізії є слідчою дією;

б) проведення ревізій – непроцесуальна дія. О.П. Гришина [15, с. 138], М.Г. Щербаковський, О.А. Кравченко [16, с. 54] та інші правники вважають, що ревізії не мають ознак процесуальної дії, оскільки можливість їх призначення передбачається КПК, але порядок проведення законом не регламентується. Тому вони лежать за межами кримінально-процесуальної діяльності і мають адміністративно-правовий характер. Обґрунтовується це, по-перше, тим, що ревізори не є суб'єктами кримінального провадження, у зв'язку з чим не мають будь-яких прав, не несуть обов'язки та відповідальності за свої дії, по-друге, посадові особи, які проводять ревізії та перевірки, виконують доручення й підпорядковуються безпосередньо посадовій особі контролюючого органу [7, п. 2.1]. М.І. Камлик [17, с. 223] і В.Д. Понікаров [18, с. 98] відзначають, що ревізор, виконуючи службове доручення, підпорядковується не слідчому, а керівнику організації, який призначає ревізію і керує діями ревізора;

в) проведення ревізій – змішана процесуальна та адміністративна дія. О.О. Бондаренко [19, с. 152], О. Селіна [20, с. 26] та інші вчені стверджують про змішану процесуальну природу ревізії, яка є дією адміністративно-правового характеру, котра здійснюється в кримінально-процесуальній формі. Потрапляючи у сферу кримінального судочинства, ревізія перевіряється у спосіб збирання доказів у справі, який полягає в перевірці слідчим чи проку-

рором за допомогою ревізора господарської та фінансової діяльності установи, підприємства або організації.

На нашу думку, для визначення процесуальної природи ревізій й перевірок, що проводяться за призначенням слідчого або прокурора (ст. ст. 36, 40 КПК), та витребування їх результатів сторонами кримінального провадження (ст. 93 КПК) необхідно розчленувати вказані контрольні заходи на складові. Вважаємо, що слід виокремити дії слідчого, прокурора із призначення ревізій та перевірок, а також вимоги сторін обвинувачення й захисту про надання висновків ревізій та актів перевірок від безпосереднього проведення цих видів контролю.

Призначення та витребування матеріалів ревізій та перевірок входять до компетенції певних учасників кримінального процесу, регламентовані КПК, тому відносяться до процесуальних дій [21, с. 374]. Відносно ревізій та перевірок закон регламентує порядок прийняття процесуального рішення про проведення певних форм контролю, надання матеріалів, приєднання до справи документів, складених перевіряючими, але не визначає порядок проведення ревізій і перевірок. У процесуальній формі фіксується не хід дій відповідних обізнаних осіб зі складання документів, а лише підстави для цих дій і надання їх результатів. Тому, на нашу думку, призначення ревізій й перевірок та витребування їх результатів безумовно являються кримінально-процесуальними діями. Але проведення ревізій й перевірок навіть у цих випадках кримінально-процесуальне законодавство не регламентує. Таким чином, поняття «проведення ревізій та перевірок» є сукупністю двох зв'язаних, але незалежних складових – кримінально-процесуальної, що регламентується КПК та відображає права сторін кримінального провадження, та адміністративної, що визначається відомчими нормативами із безпосереднього проведення ревізій та перевірок.

Висновки. Для перетворення ревізій та перевірок у статус процесуальних дій доцільно закріпити в ст. 3 КПК визначення суб'єктів їх проведення, виклавши його в такій редакції: «Особа, яка здійснює ревізію або перевірку, – це особа, яка володіє спеціальними знаннями, залучена у порядку, визначеному законом, для проведення ревізії або перевірки та складання письмового підсумкового документа». В окремій нормі «Права, обов'язки і відповідальність ревізора, особи, залученої для проведення перевірки» необхідно вказати підстави, за якими ревізору, перевіряючому може бути заявлений відвід; передбачити право перевіряючих заявляти клопотання про самовідвід; можливість ознайомлення із матеріалами кримінального провадження, що мають відношення до предмету перевірки; витребування додаткових матеріалів; залучення до провадження перевірок інших фахівців; встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, але з приводу яких не було поставлено завдання. Необхідно передбачити попередження ревізора, перевіряючого за давання завідомо неправдивих актів та висновків (з відповідним внесенням змін до ст. 384 КК України) та за розголошення даних досудового слідства, що стали відомі обізнаній особі під час проведення перевірки згідно зі ст. 387 КК України.

Список використаної літератури

1. Базась М.Ф. Методика та організація фінансового контролю : [підручник] / М.Ф. Базась. – К. : МАУП, 2004. – 440 с.
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні (назва у редакції Закону України від

16.10.2012 р. № 5463) : Закон України від 26.01.1993 р. № 940 ; зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України станом на 01.01.2015 р.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2007. – 992 с.

4. Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України : Указ Президента України від 6.04.2011 р. № 408 ; зі змінами згідно з Указом Президента від 6.12.2012 р. № 685.

5. Про затвердження Інструкції зі службового розслідування, обліку пожеж та наслідків від них на залізничному транспорті : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 03.08.2005 р. № 430 ; зі змінами згідно з наказом від 21.06.2010 р. № 376.

6. Порядок проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. № 550 (зі змінами згідно з постановами КМ від 16.11.2006 р. № 1618, від 16.10.2008 р. № 918, від 07.09.2011 р. № 968, від 19.09.2012 р. № 868, від 21.11.2012 р. № 1067, від 3.07.2013 р. № 513).

7. Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України : наказ Головне контрольно-ревізійне управління України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України від 19.10.2006 р. № 346/1025/685/53.

8. Про затвердження Порядку проведення перевірок органами Державної інспекції техногенної безпеки України та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів МНС України : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 25.05.2012 р. № 863.

9. Про затвердження Інструкції про порядок та умови застосування органами державного пожежного нагляду запобіжних заходів : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій від 21.10.2004 р. № 130 ; зі змінами згідно з наказами від 21.11.2006 р. № 738, від 28.08.2008 р. № 620.

10. Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1232 ; зі змінами і доповненнями, внесеними постаново-

ю Кабінету Міністрів України від 5.09.2012 р. № 829, від 19.09.2012 р. № 868, від 29.05.2013 р. № 380.

11. Про затвердження уніфікованих форм актів перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства, що містять перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 2.10.2012 р. № 483.

12. Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства : наказ Державної податкової адміністрації України від 22.12.2010 р. № 984.

13. Шапиро Л.Г. Процессуальные и криминалистические аспекты использования специальных знаний при расследовании преступлений в сфере экономической деятельности / Л.Г. Шапиро. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 320 с.

14. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Б.В. Романюк ; Національна акад. внутр. справ. – К., 2002. – 20 с.

15. Гришина Е.П. Сведущие лица в российском уголовном судопроизводстве : теоретические проблемы доказывания и правоприменительная практика : [монография] / [Е.П. Гришина] ; под ред. Н.А. Духно. – М. : Юридический ин-т МИИТа, 2012. – 280 с.

16. Щербаковский М.Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М.Г. Щербаковский, А.А.Кравченко. – Х. : Ун-т вн. дел, 1999. – 78 с.

17. Камлик М.І. Судова бухгалтерія : [підручник] / М.І. Камлик. – К. : Атіка, 2000. – 336 с.

18. Бандурка А.М. Судебная бухгалтерия / А.М. Бандурка, А.А. Бандурка, В.А. Лукин, В.Д. Поникаров и др. – Х. : ООО Издательство «Титул», 2007. – 468 с.

19. Бондаренко О.О. Процессуальный статус обзнанных осіб та їх правовідносини з дільником і слідчим у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12. 00. 09 / О.О. Бондаренко ; Національний ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 260 с.

20. Селина Е. Формы применения специальных познаний в уголовном процессе / Е. Селина // Законность. – 2002. – № 5. – С. 23–26.

21. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин. – М. : Юридическая литература, 1973. – 736 с.